

ФИГУРЕ ЧИТАЊА КРОЗ ОТПОРЕ И ПРЕКОРАЧЕЊА

(Снежана Милосављевић Милић, *Фиџуре чићања*, Службени гласник, Београд, 2013. и *Ошйори и ѓрекорачења (Поешика ѓриповедања Боре Сћанковића)*, Филозофски факултет у Нишу, 2013.)

Снежана Милосављевић Милић, ванредни професор теорије књижевности и методологије проучавања књижевности на Департману за српску и компаративну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу, у 2013. години је објавила двије научне књиге огледа и расправа из области српске књижевности 19. и 20. вијека, обје саткане од прерађених верзија радова који су раније објављени у научним часописима или зборницима радова са научних скупова одржаних у Србији и иностранству. Тако је научној и широј читалачкој публици омогућен ближи увид у двадесет и четири научна рада ове ауторке, која су тиме постала доступнија како садашњим, тако и будућим проучаваоцима опуса писаца о чијим прозним дјелима је писала.

Прва од ове двије књиге, *Фиџуре чићања*, Службени гласник, Београд, 2013. год, састоји се од петнаест огледа и расправа, подијељених у три цјелине и наводимо их према редослиједу. У првој целини налазе се: *Прича, њени казивачи и слушаоци у ѓриповешкама Милована Глишића*, *Чудан свет Јакова Ићњатовића – жанровске одлике и нараћивни ѓосћуици*, *Паћнички ѓрићћих – јунакиње срјској реалистћичкој романа*, *Болесћ, слейило, ѓоћискивање – Ветар Лазе Лазаревића*, *Грех и ѓрешни људи у ѓриповешкама Симе Матавуља и Слика грућој у роману Хаћи Диша Драћућина Илића*. У њима су интерпретативним, наратолошким и имаголошким приступом анализирана репрезентативна дјела седам српских писаца: Милована Глишића, Јакова Ићњатовића, Јанка Веселиновића, Светолика Ранковића, Лазе Лазаревића, Симе Матавуља и Драгутина Илића. Притом је ауторка консултовала релевантну књижевноисторијску и књижевнотеоријску литературу, користећи је критички и креативно и нудећи своја, оригинална рјешења питања и проблема који су се приликом анализе наметала и отварала. Први међу овим радовима, „Прича, њени казивачи и слушаоци у приповеткама Милована Глишића”, трети-

ра питање односа између позиције наратора, структуре и текстуре наративног текста и дисперзираности микронаратива различитих јунака смјештених унутар „проширених дијалошких сцена”, те тематско–мотивске равни анализираних приповиједака, при чему се инсистира на Глишићевој поетици полифоније која често иде „у прилог хомогенизацији (раз)говорних токова” и пружа могућност да се у „садејству сва три типа приповедача, ослоњених на фолклорну традицију усмене речи, уметнички интерпретира једна изнијансирана слика стварности и човека у њој” (35). Сљедећи текст, Чудан свет *Јакова Игњатовића – жанровске одлике и нараштивни пошљивци*, полази од књижевноисторијске ситуираности анализираних романа у времену његовог настанка и у оквиру пишчевог опуса, а затим се прелази на детаљну књижевнотеоријску анализу његових наративних и тематско–мотивских слојева, при чему се инсистира на гротескном слоју трагичког и комичног у судбини ликова и упућивању на Милоша Црњанског и Т.С. Елиота. У првом дијелу књиге посебно се издваја компаративни рад *Пајнички шрићих – јунакиње српској реалистичкој романа*”, у којем су анализирани женски ликови из три романа (*Пајница* Ј. Игњатовића, *Сељанка* Ј. Веселиновића и *Сеоска учитељица* С. Ранковића), при чему се полази од тога да је избор јунакиње назначен већ у самим епонимима кроз њено име или кроз њену метафоричко–метонимијску ознаку. Ауторка оригинално указује на то да се унутар „привидне идентификације приповедача с јунакињом, појављује јаз у коме се назире напор разумевања другог или другачијег, које је отеловљено у лику жене” (74), истичући да интерпретације ликова јунакиња и могућности компаративног сагледавања ова три романа зависе од природе читаоачевог (проучаваоачевог) идеолошког полазишта. Четврти текст у првој цјелини, *Болести, слейило, пошискивање – Ветар Лазе Лазаревића*, нуди тумачење наведене приповијетке и њених ликова у лепези цјелокупног дјела овог писца, са акцентом на кључ симболичке тријаде љубави, болести и смрти, која доводи до читаоачеве „опсједнутости литературом” (94). Пети и уједно најобимноји рад у овој цјелини и у цијелој књизи, *Грех и грешни људи у шријовешкама Симе Мајавуља*, апострофира мотив грешности и грешника као један од оних који су присутни у немалом броју приповиједака наведеног аутора. Снежана Милосављевић Милић не полази са становишта хронологије објављивања анализираних наративних текстова, него уочава континуитет у обради проблематизованог мотива који је дуго окупирао писца (предмет анализе је тринаест приповиједака). Кренувши од класификације греха као

мотива, ауторка се задржава на структури приповиједака, издвајајући субмотиве: разбојништва, убиства, родитељског гријеха, прељубе, незаконитог дјетета и неучињеног милосрђа, варирајући их и проналазећи у систему посматраних наративних текстова. Приступ проблему је оригиналан, а закључци који су понуђени утемељни су на добро одабраним и правилно позиционираним примјерима из текстова. У посљедњем рад у првој цјелини, *Слика другој у роману Хаџи Диша Драгићина Илића*, из интерпретативно–нараторолошке, ауторка веома успјешно улази у интерпретативно–имаголошку сферу и закључује да је Д. Илић у „идеологемама минимализовао њихов идеолошки смисао, а ојачао њихов наративно–реторички потенцијал”, што писца „није лишило ауторске интенције” коју је, „захваљујући иронији и дистанци” (147–148) донекле релативизовао и ублажио.

Друга цјелина ове књиге обимом је мања од прве, али не и по броју понуђених текстова, којих је шест као и у првој (*Фиџура антиципезе у њутојисима Љубомира Негића*, *Књижевни прилози у листу Баче за 1888/1889. годину*, *Швабица или реторика одгоде*, *Реторика почетка – прилој проучавању композиције Домановићевих саширичних приповедака*, *Информативни коментар као вид објективизације стварности у српском реалистичком роману и Јерес читања – рецепција Станковићевих Божјих људи у књижевној критици*). У три од њих (*Фиџура антиципезе у њутојисима Љубомира Негића*, *Швабица или реторика одгоде* и *Реторика почетка – прилој проучавању композиције Домановићевих саширичних приповедака*), ауторкину пажњу су закупили реторички аспекти наведених дјела, посебно антитеза, али и хијазам, антиметабола, оксиморон, парадокс, синкрита и иронија, анафора и симплоха, ретиценције и итерације и др. Њихову функцију и улогу посматрала је на микроструктури дјела имајући на уму полифункционалне аспекте њихове употребе. Посебно је занимљива анализа и експликација виртуелних наратива, која је, колико нам је познато, у српску науку о књижевности, ушла управо преко радова ове ауторке. Текст *Књижевни прилози у листу Баче за 1888/1889. годину* детаљно обрађује прилоге у дванаест бројева из друге године излажења дјечијег књижевног часописа *Баче*, који је покренут у Нишу 1887/1888. године, као први часопис за дјецу на југу Србије након ослобођења тих крајева. Сви текстови су сврстани у категорије: поезија; приповетке; историјска, путописна и научнопопуларна проза и остали прилози, што умногоме олакшава сналажење свим будућим проучаваоцима корпуса часописа који је у вријеме свог излажења имао велику ва-

спитно–образовну, али и културноисторијску улогу на новоослобођеним територијама југа Србије. *Информативни коментар као вид објективизације стварности у српском реалистичком роману* нуди критички преглед развоја термилошке дихотомије novel – romance на англосаксонском говорном подручју из којег се прелази на прађење генезе реалистичког романа и на разумијевање „интерпретативних стратегија писања/читања од којих зависи учинак текста, било да је у питању његово значењ/смисо, или вредновање према критеријумима објективности, морала, идеологије” (203). У средишту те генезе, ауторка налази и развија информативни коментар као један од основних генератора заштите романа од артифицијелности. Посљедњи тескт ове цјелине у књизи, *Јерес читања – рецепција Станковићевих Божјих људи у књижевној критцици*, заједнички је за *Фигуре читања и Ошпоре и йрекорачења*. Креативни приступ критичком сагледавању рецепције наведене збирке приповиједака Боре Станковића преточен је у апострофиране противурјечности: универзално – локално, објективизам – субјективизам, емпатија – неутралност, паганско – хришћанско, да би улиједио закључак који недвосмислено казује да „пред Бориним божјацима и даље стоји дуга и неизвесна путања читања и тумачења” (232).

Посљедња, трећа цјелина књиге састоји се из три рада (*Изазови књижевној ошпоре – рецепција стварности у савременом српском роману, Актуализација и ревалоризација националних идеолојема у савременој српској йрози и Сташус шела у савременој феминистичкој йеорији*), *Најомена* и *Белешке о ауторки*. Сва три рада су тематски и методолошки другачија од оних који им претходе и у њима ауторка показује да се суверено креће не само просторима српске књижевности 19. вијека, него и просторима савремене српске прозе и феминистичке књижевне критике. Прва два рада у посљедњој цјелини обједињава одредница савремене српске прозе, тј. савремена српска проза. У њима се залази у и 21. вијек и третирају формално–наративни и идејно–идеолошки аспекти романа *Киша и харшија* Владимира Тасића, *Месечева лађа* Радосава Стојановића, *Чешпири зида* и *йрад* Звонка Карановића и *Христови сведоци* Радосава Стојановића. Ово су истовремено и први научни радови који су под исту куполу ставили наведене књижевне текстове и из анализе извели утемељене закључке са којима ће сви њихови будући проучаваоци нужно морати рачунати и са њима водити дијалог.

Сукупно сагледана, књига *Фигуре читања* Снежане Милосављевић Милић посматра и третира српску прозу 19, 20. и 21. вијека из новог

угла и одијева је у у савремено термилошко рухо, иницира нов, модеран и свеобухватан критички дијалог, како са анализираним књижевним текстовима, тако и са њиховим досадашњим проучаваоцима.

Недуго након *Фиџура чишања*, објављена је и књига *Ошиори и ирекорачења (Поетика приповедања Боре Станковића)* исте ауторке, у издању Филозофског факултета у Нишу. Оно што повезује ове двије књиге јесте наглашен модеран приступ којим се реактуелизују и на другачији, освјежавајући и нов начин третирају стара, али и потпуно нова питања приповједне прозе Боре Станковића. У десет студија (*Наративна трансмисија фолклорне грађе у раним приповећкама Боре Станковића, Айелативне форме приповедања у приповећкама Боре Станковића, Меташфора границе као модел чишања Станковићеве њоетике еројској, Оглике фокализоване приповедања у приповеци У ноћи, Second-person нарација у приповеци Увела ружа, Модернистички наратив романа Нечиста крв, Историјско време и наративни шемјо у роману Газда Младен, Наративни алтеритети и дестабилизација реалистичке мимезе у роману Газда Младен и Јерес чишања – рецеиција Божјих људи у књижевној кришници*), утемељених превасходно на интерпретативно–наратолошком приступу, ауторка се ослонила на савремене, актуелне свјетске ауторе и њихова термоллошка одређења и наоригиналан начин их је примијенила на наративне текстове овог писца. Ове студије о поетици приповиједања Боре Станковића настајале су десетак година и, како ауторка наводи, представљају прерађене и допуњене верзије текстова који су првобитно били публиковани у зборницима радова са домаћих и међународних научних скупова.

У првој међу њима, студији *Наративна трансмисија фолклорне грађе у раним приповећкама Боре Станковића*, посматра се пишчев однос према обредно–обичајном аспекту фолклорне грађе у три приповијетке (*Бурђевдан, Наш Божић и Сшари дани*), кроз анализу начина њене наративизације која обухвата позицију јунака, нараторан наратер и аутора, те уз обухватање односа рахви хронотопа, оквирне и унутрашње приповијести и односа између нарације и коментара. Ово је најбоља и најдеталнија наратолошка анализа Станковићеве трансмисије фолклорне грађе која је код нас написана. *Айелативне форме приповедања у приповећкама Боре Станковића* нуде идентификовање и анализу три доминантна типа апелативног наратива у Станковићевим приповијеткама (*Прва суза, Сшари дани, Нушка, Мојим знанцима, Увела ружа и Насшуй*), као носилаца наративног, комуникативног и реторичког нарати-

ва приповједачевог говора, при чему се указује на дистинктивне функције спољашњег и унутрашњег наратера (уз издвајање стратегија читања у антитетичкој релацији у односу на њих) и повезаност са епистоларним и жанром дневника. Посебна пажња посвећена је апострофи, те реторичком питању, емфази, метонимији и метафори. Трећа студија у овој књизи, *Метјафора границе као модел читања Стјанковићеве њоетике еротској*, излази из основног наратолошког интерпретативног оквира и бави се описом одлика еротског писма у приповијеткама *Нушка* и *Вечити њољубац*, при чему се полази од метафоре границе (као интерпретативног модела) и показује се њена полисемичност на релацијама: појединац–колектив, фолклорно–митско, ужитак–репресија, мимеза–симболизација, етос–ерос, прича–дискурс, наративно–драмско. У Стјанковићевој поетици еротског апстрофирају се експлицитност, те мелодраматика и иронија као поступци којима се надилазе реалистичке наративне конвенције и конституише модерна српска проза. Студија *Оглице фокализованог ѡријоведанја у ѡријовци „У ноћи”* детаљна је анализа овог аспекта Стјанковићеве поетике, при чему је нагласак стављен на облике приповиједанја са унутрашњом фокализацијом (по Женетовој типологији) уз указивање на поетичке новине које најављују почетак српске модернистичке прозе и раскид са реалистичком поетиком. Ауторка наводи да су те новине посебно садржане у употреби персонализоване психолошке наратије, доживљеног говора и у симболизацији поетске слике и еротског доживљаја. Рад *Second–person наратија у ѡријовци „Увела ружа”* заснива се на анализи ТИ–форме приповиједанја са наратолошке позиције. Притом се полази од лудичког оквира фикције и уочава се динамика фикционалног стапања која прати промјену наративних нивоа кроз динамику субјектових наративних идентитета (наратор, јунак, наратар), те указује на сукоб између наративног и доживљајног ЈА. Теоријски дио овог рада нуди преглед генезе питања типологије приповједача и своди је на три дистинктивна фактора: употреба замјенице, фикционални статус и перцептибилност. У раду је кориштена респектабилна наратолошка литература која третира питање second–person наратије. Најобимнији Стјанковићев роман предмет је анализе у студији *Модернистички наратив романа „Нечиста крв”*, при чему се анализирају итеративни и виртуелни наратив као иновативни поступци модернистичког наратива. Тема виртуелног наратива је у нашој науци о књижевности дефицитарна, те је овај рад дао велики допринос њеном успостављању и понудио оквир унутар којег се виртуелни наратив у

Станковићевој прози посматра кроз улогу карактеризације и антитетичку функцију према основном току и исходишту приче, уз указивање на њене паралелне токове. Два рада (*Историјско време и наративни шемло* у роману Газда Младен и *Наративни алтеритети и дестабилизација реалитетичке мимезе* у роману Газда Младен) посвећена су анализи истог романа, али су у њима третирани његови раличити нивои. Док је у првом анализирана релација између историјског времена и наративног темпа, којом се постиже темпорална амбивалентност карактеристична за реалацију између историје и приче, у другом се ауторка враћа проблематици виртуелног наратива и повезује га са својим досадашњим истраживањима на том пољу. Апострофирани су симулирани наратив (као облик дјеловања ликова када се они претварају свјесно стварајући привид реалног) и контрачињенични наративни алтеритети (хипотетички, али неостварени наративи), при чему они имају учинак иронизације, па чак и поетизације. Посљедњи текст (*Јерес чињања – рецејција* Божјих људи у књижевној криптици) ова књига дијели са *Фиџурама чињања* и о њему је већ било ријечи.

Посебно истичемо да *Ошйори и прекорачења* нуде *Рејисџар имена и ѿојмова*, који поред тога што доприноси бољој читалачкој проходности, истовремено осликава комплексност ауторкиног приступа истраживаној теми, те бројношћу и савременошћу кориштених и експлицираних термина (а има их више од стотину) осликава њену потпуну и креативну укљученост у токове и достигнућа репрезентативних европских књижевнотеоријских и лингвистичких струјања. Изразито је компактибилан са теоријским оквирима које ауторка нуди, а који су књижевнотеоријске мини–студије из из којих би, када би били спојени, из ове двије лако могла израсти и трећа, превасходно теоријска синтетичка књига.

Обје овдје приказане књиге професорке Снежане Милосављевић Милић представљају озбиљне доприносе науци о књижевности код Срба. У њима ауторка, не заобилазећи књижевноисторијски оквир, нуди примарно књижевнотеоријске креативне и оригиналне обраде и анализе поетичких и естетичких аспеката наративних текстова српских писаца 19, 20. и 21. вијека. Због свега наведеног, сматрамо да ће оне бити незаобилазна литература будућим проучаваоцима српске књижевности.

СЛОВО О СРПСКОМ ПИСМУ

(Милош Ковачевић, *У одбрану српске ћирилице – хрестоматија*, Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, Пале, 2013)

Српско културно и просвјетно друштво „Просвјета – основано 1902. године, а обновљено 1990. године у Сарајеву – у прошлој, 2013. години предало је читаоцима књигу угледног српског лингвисте проф. др Милоша Ковачевића *У одбрану српске ћирилице – хрестоматија*. Ради се о првој хрестоматији текстова о српској ћирилици, коју је проф. Ковачевић сачинио „с циљем да се ћирилици врати значај који је, изузимајући посљедњи вијек, код Срба увијек имала”.

Вјероватно да није забиљежен ниједан сличан примјер у свијету да народ попут Срба толико занемари и деградира своје писмо, да својим ниподаштавајућим односом према властитом писму и кад за то и није постојао било какав разлог – доведе српску ћирилицу у такав положај да је почела нестајати.

Проф. Ковачевић спада у ред српских научних прегалаца који су се одважили да на почетку распада бивше СФРЈ стану у одбрану српског језика и писма и, руководећи се научним аргументима, свима покажу и докажу истину о српском језику и писму. Отуда је и логично било да један такав ауторитет направи селекцију текстова за овакву књигу, с намјером да се коначно српски народ приволи да се врати својим коријенима и очувању српског језика и српске ћирилице.

Књига која је пред читалачком публиком садржи 21 оглед еминентних стручњака што су, сваки на свој начин, својим радом и залагањем покушали ћирилици вратити статус какав је некад имала, а који је највише изгубила у двадесетом вијека. Изузимајући текст Лазе М. Костића (објављен први пут 1955. године), сви радови у хрестоматији новијег су датума и настали су у периоду 1989–2013. Текстови у тим радовима нису уско стручни у лингвистичко-филолошком смислу, него су они више информативног карактера, а разлог је јасан – циљ је да се цјелокупна јавност информише о ћирилици као најсавршенијем а најпрогоњенијем писму на свијету, о настанку ћирилице, о њеном статусу

су кроз вијекове, и на крају – о данашњем статусу и корацима које је потребно учинити да се ћирилица сачува од даљег урушавања и пропадања. Осим тога, изабрани огледи у овој хрестоматији понекад одишу емоцијама, те се стиче утисак да је у већини њих *оловка писала срцем*.

Након уводне ријечи приређивача, у књизи се налазе четири поглавља, гдје се из различитих аспеката говори о феномену српске ћирилице.

У првом поглављу, с насловом О ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ЋИРИЛИЦЕ (23–113), дато је шест текстова, у којима се читалац информише о историјским питањима настанка и развоја српске ћирилице. У текстовима Радмила Маројевића: *Ћирилица на раскрићу векова* (23–29) и Драгана Бараћа: *Словенска и српска ћирилица* (30–34) утврђује се мјесто српске ћирилице међу осталим словенским ћирилицама, те наводе типови и реформе ћирилице. О прилагођавању и коначном уобличавању српске ћирилице зарад лакше употребе и обједињавања српског језичког простора пише Александар Милановић: *Српска ћирилица и концепције књижевног језика у 19. веку* (35–54), а о историјском континуитету и фалсификовању историјских чињеница ради присвајања српске културне и језичке баштине налазимо податке у радовима Биљане Самарцић: *Ћирилица као босанчица и њезв. хрватска ћирилица* (55–67) и Милоша Ковачевића: *Хрватска својаштања историје српске ћирилице* (67–72). Најдужи рад у овој књизи – Јелица Стојановић: *Континуитет, распрострањење и стајус српске ћирилице – кроз вијекове и данас* (73–113) информише нас о континуитету ћирилице, њеном присуству и распрострањености, о односу институција према ћирилици, о односу и виђењу научне и стручне јавности, о значају ћирилице и сл. На страницама овог текста читалац ће наћи и податке о званичним забранама српске ћирилице: у вријеме Марије Терезије, Фрање Јосифа II, те у Првом и Другом свјетском рату.

Другу тематску цјелину – ОКО УСТАВНОГ СТАТУСА СРПСКЕ ЋИРИЛИЦЕ (117–138) представљају три рада. Радомир Лукић: *Ћирилица у амандманима на Устав СР Србије* (117–122), Милош Ковачевић: *Стајус ћирилице у уставима и законима о језику и писму у српским земљама* (123–132) и Слободан Антонић: *Венецијанска комисија и ћирилица* (133–141). Ту нас аутори радова обавјештавају о несугласицама и проблемима што су се јавили као посљедица проглашења ћирилице као јединог службеног писма у појединим уставима српских земаља и, наводећи